

اطلس تاریخی سادات ایران

از آغاز ورود تا پایان قرن نهم هجری قمری

سادات یزد

www.ketab.ir

دکتر سید حسن حسینی

- سرشناسه: حسینی، سید حسن، ۱۳۵۵ -
- عنوان و نام پدیدآور: اطلس تاریخی سادات ایران (از آغاز ورود تا پایان قرن نهم هجری قمری)؛ سادات یزد / سید حسن حسینی.
- مشخصات نشر: مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۴۰۱.
- مشخصات ظاهری: ۲۶۴ ص: مصور (رنگی)، نقشه (رنگی)، نمونه، نمودار، شاپک: ۹۷۸-۶۰۰-۶۰۶-۶۱۲-۱.
- وضعیت فهرست نویسی: فیبا.
- یادداشت: کتابنامه: [۱۷۹] - ۱۸۷.
- یادداشت: نمایه.
- عنوان دیگر: سادات یزد.
- موضوع: سادات (خاندان) -- نسبنامه.
- موضوع: شیعه -- ایران -- تاریخ -- از آغاز تا ۹۰۸ ق.
- موضوع: طایفه‌ها -- ایران -- تاریخ.
- موضوع: قوم‌شناسی -- ایران -- تاریخ.
- موضوع: طایفه‌ها -- ایران -- یزد.
- موضوع: یزد.
- شناسه افزوده: بنیاد پژوهشهای اسلامی.
- رده‌بندی دیویی: ۲۹۷/۹۸.
- رده‌بندی کنگره: BP ۵۳/۷.
- شماره کتاب‌شناسی ملی: ۹۰۲۹۹۷۳.

www.ketab.ir

اطلس تاریخی سادات ایران

از آغاز ورود تا پایان قرن نهم هجری قمری؛ سادات یزد

دکتر سید حسن حسینی

ارزیابان: دکتر محمد رضا ابوبی مهریزی، دکتر ابوالفضل حسن آبادی

ویراستار: محمد رضا نجفی

نمونه خوان: محمد کریم رحمانی پور

ترسیم نقشه‌ها: ابوالفضل زارعی

ترسیم مشجرات: نیما نقوی

حروف نگار: محمود رسولی

طراح جلد: مسعود شاکری

چاپ اول: ۱۴۰۲ / شمارگان: ۳۰۰ نسخه، وزیری / بها: ۲,۷۰۰,۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی، مشهد: صندوق پستی ۳۶۶-۹۱۷۳۵

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۰۵۱-۳۲۲۳۰۸۰۳

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

.....	۹	سخن ناشر
.....	۱۱	مقدمه
.....	۱۵	فصل اول: کلیات
.....	۱۵	۱- مفهوم سادات
.....	۱۹	۲- پیشینه پژوهش
.....	۲۰	۳- معرفی و بررسی منابع محوری
.....	۲۰	۳-۱. نزهة العیون ونهاية الفنون
.....	۲۱	۳-۲. الفخری فی انساب الطالبیین
.....	۲۲	۳-۳. الشجرة المباركة فی انساب الطالبيه
.....	۲۲	۳-۴. لباب الانساب واللقاب والاعقاب
.....	۲۲	۳-۵. تاریخ یزد
.....	۲۳	۳-۶. تاریخ جدید یزد
.....	۲۴	۳-۷. جامع مفیدی
.....	۲۴	۳-۸. جامع الخیرات
.....	۲۵	۳-۹. صحیفه جعفری
.....	۲۶	۳-۱۰. سوانح الایام فی مشاهدات الاعوام
.....	۲۶	۴- حدود وجغرافیای یزد

- ۵- یزد از ورود اسلام تا پایان قرن نهم هجری..... ۲۹
- ۶- مذهب اهل یزد ۳۹
- فصل دوم: خاندان سادات عریضی یزد**..... ۴۲
- ۱- علی عریضی..... ۴۲
- ۲- نخستین مهاجر عریضی به یزد..... ۴۳
- ۳- نسل ابوجعفر محمد بن علی..... ۴۸
- ۳-۱. نسل ابوعلی حسن بن ابی جعفر محمد..... ۴۸
- ۳-۲. نسل ابوالحسن علی بن ابی جعفر محمد..... ۴۹
- ۳-۳. نسل ابو عبدالله حسین بن ابی جعفر محمد..... ۵۷
- ۳-۳-۱. ابوجعفر محمد بن حسین..... ۵۸
- ۳-۳-۲. ابوالقاسم احمد بن حسین..... ۵۸
- ۳-۴. ابومحمد عبیدالله بن ابی جعفر محمد..... ۶۰
- ۳-۴-۱. نسل ابوالقاسم حمزه بن عبیدالله..... ۶۱
- ۳-۴-۲. نسل ابوطالب علی بن عبیدالله..... ۶۲
- ۳-۴-۳. نسل ابوالحسن احمد بن عبیدالله..... ۶۳
- ۴- سادات عریضی یزد در عهد صفوی..... ۷۲
- ۵- سادات عریضی ابرکوه..... ۷۵
- ۶- سادات عریضی نایین..... ۷۸
- ۷- برخی بقاع سادات عریضی یزد و میبد..... ۸۱
- ۷-۱. بقعه سید تاج الدین جعفر..... ۸۱
- ۷-۲. مزار سادات قل هو الله احد..... ۸۱
- ۷-۳. بقعه بی بی خدیجه خاتون میبد..... ۸۲

- ۴-۷. امامزاده سید شمس الدین محمد ۸۴
- ۵-۷. امامزاده سید محمد نیر تفت ۸۵
- ۶-۷. امامزاده شمس الدین ۸۵
- ۷-۷. امامزاده سید طاووس ۸۶
- ۸-۷. امامزاده فتح الله یزد ۸۶
- ۹-۷. بقعه و حسینیه سید صدرالدین قنبر ۸۸
- ۱۰-۷. سید کهنو ۸۹
- ۱۱-۷. امامزاده سید نصرالدین ۹۰
- ۱۲-۷. بقعه سید نصرالله ۹۱

فصل سوم: سادات نعمت الله یزد ۹۲

- ۱- شاه نعمت الله در یزد و تفت ۹۲
- ۲- نسل شاه نعمت الله ولی در یزد ۹۴
- ۱-۲. خلیل الله ثانی ۹۴
- ۲-۲. شاه محب الله و نسل وی در یزد ۹۵
- ۳-۲. شاه نعمت الله ثانی ۹۷
- ۴-۲. امیر عبدالباقی و نسل وی ۹۹

فصل چهارم: سادات موسوی، رضوی و دیگر سادات ۱۰۵

- ۱- سادات موسوی ابرکوه ۱۰۵
- ۲- بقعه های کهن منسوب به سادات موسوی ۱۰۸
- ۱-۲. امامزاده میر سید حسن حاجی آباد ۱۰۸
- ۲-۲. امامزاده زید رباط پشت بادام ۱۰۹
- ۳-۲. بقعه امامزاده عبدالله بافق ۱۱۰

۱۱۱.....	۲-۴. شاهزاده فاضل یزد.....
۱۱۲.....	۲-۵. امامزاده مصلی عتیق.....
۱۱۳.....	۳- حضور امام رضا علیه السلام در سرزمین یزد.....
۱۱۸.....	۴- سادات رضوی یزد.....
۱۲۰.....	۵- سادات حسینی دیباجی یزد.....
۱۲۰.....	۶- سادات مرعشی یزد.....
۱۲۲.....	۷- سادات طباطبایی یزد.....
۱۲۵.....	۸- سادات طالبی یزد.....
۱۲۷.....	فصل پنجم: نقش سیاسی سادات یزد.....
۱۲۷.....	۱- درآمد.....
۱۲۷.....	۲- سازمان نقابت در یزد و ایرکوه.....
۱۳۰.....	۳- ریاست شهر.....
۱۳۱.....	۴- نهاد قضاوت.....
۱۳۶.....	۵- منصب وزارت.....
۱۳۶.....	۵-۱. صدارت سید غیاث الدین علی.....
۱۳۸.....	۵-۲. وزارت سید غیاث الدین علی یزدی.....
۱۳۹.....	۵-۳. وزارت شاه حسن یزدی.....
۱۴۱.....	۵-۴. سید غیاث الدین علی در دربار تیموریان.....
۱۴۳.....	۶- عضد یزدی و مناصب حکومتی وی.....
۱۴۵.....	۷- سید شمس الدین محمد و ریاست اوقاف ایلخانان.....
۱۴۶.....	۸- وساطت و شفاعت سادات.....
۱۴۷.....	۹- منصب سفارت.....

۱۰- مراسم استقبال	۱۴۸
فصل ششم: فعالیت های فرهنگی سادات یزد	۱۵۰
۱- درآمد	۱۵۰
۲- اقدامات عام المنفعه سید رکن الدین	۱۵۰
۳- اقدامات عام المنفعه سید شمس الدین محمد	۱۵۵
۴- سید معین الدین و اقدامات عام المنفعه وی	۱۵۸
۵- امیر جلال الدین خضرشاه و اقدامات عام المنفعه او	۱۶۰
۶- اقدامات عام المنفعه دیگر سادات یزد	۱۶۱
۷- تاریخ نگاری جعفر بن محمد	۱۶۳
۸- شعرا و ادبای سادات یزد	۱۶۵
۹- عرفان و تصوف	۱۷۰
جمع بندی مباحث	۱۷۶
منابع و مأخذ	۱۷۹
نمایه ها (اشخاص - اماکن - کتاب ها)	۱۸۹
پیوست ها	۲۲۳
نسب نامه ها	۲۲۴
نقشه ها	۲۳۹
تصاویر	۲۴۶

سخن ناشر

عن عبد السلام بن صالح الهروي قال: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: رَزَقَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْيَا أَمْرَنَا. فَقُلْتُ لَهُ: وَكَيْفَ يُحْيِي أَمْرَكُمْ؟ قَالَ: يَتَعَلَّمُ عُلُومَنَا وَيُعَلِّمُهَا النَّاسَ، فَإِنَّ النَّاسَ لَوْ عَلِمُوا مَحَاسِنَ كَلَامِنَا لَاتَّبَعُونَا.^۱

حمد و سپاس بی حد خداوند بزرگ و دانا را سزد که غایت آفرینش انسان را معرفت و عبودیت ذات مقدس خود قرار داد و فرمود: «وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ»^۲. درود بر پیامبران الهی به ویژه حضرت خاتم الانبیا محمد مصطفی ﷺ که با تزکیه و تعلیم کتاب و حکمت، زمینه ساز تحقق این هدف متعالی شدند و سلام بر امامان معصوم علیهم السلام به خصوص عالم آل محمد ﷺ حضرت امام علی بن موسی الرضا علیه السلام که ستارگان پرفروغ آسمان معرفت و عبودیت اند و راهنمایان بشر در صراط مستقیم معرفت و بندگی، و رحمت خدا بر عالمان و پژوهشگرانی که در طول تاریخ با فراگیری و نشر علوم و معارف اسلامی به احیای امر امامت و ولایت پرداخته و مردم را با زیبایی های فرهنگ اصیل اهل بیت علیهم السلام آشنا ساخته اند.

بنیاد پژوهشهای اسلامی آستان قدس رضوی بر اساس نگاه ژرف تولیت فقید این آستان ملک پاسبان در سال ۱۳۶۳ به دستور معظم له تأسیس شد و با الهام از منویات

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، عیون اخبار الرضا علیه السلام، ج ۱، ص ۳۰۷؛ از امام رضا علیه السلام شنیدم که می فرمود: خدا رحمت کند کسی که امر ما را زنده کند. عرض کردم: امر شما را چگونه زنده کند؟ فرمود: علوم ما را فراگیرد و به مردم بیاموزد، که اگر مردم زیبایی های کلام ما را بدانند، از ما پیروی خواهند کرد.
۲. ذاریات (۵۱): ۵۶ «و جن و انس را نیافریدم، مگر برای آنکه مرا بپرستند».

رهبر کبیر انقلاب اسلامی، حضرت امام خمینی رحمته الله علیه و دیدگاه‌های حکیمانه خلف صالح ایشان، مقام معظم رهبری، حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای مد ظله العالی، و رهنمودهای تولیت معزز جناب حجت الاسلام والمسلمین مروی، با تشکیل گروه‌های پژوهشی و استفاده از نخبگان حوزه و دانشگاه، در راستای تأمین نیازهای فرهنگی جامعه و نظام اسلامی و نسل جوان و زائران بارگاه منور رضوی، به پژوهش و نشر علوم و معارف اسلامی نبوی و سیره اهل بیت عصمت علیهم السلام پرداخته و به فضل الهی به توفیقات ارزنده‌ای دست یافته است.

سادات به عنوان خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله و وابستگان نسبی به ایشان، در طول تاریخ اسلام، تحت شرایط مختلف و به دلایل گوناگون اقدام به مهاجرت و جابه‌جایی کرده‌اند. از جمله مناطقی که پذیرای آن‌ها شدیم ناحیه یزد بود که مهاجرت سادات به این منطقه از حدود قرن چهارم هجری شروع شد و در سده‌ها و سال‌های بعد ادامه یافت. نتیجه این روند، استقرار سادات در این ناحیه و تشکیل خاندان‌هایی از آن‌ها بود. اطلس تاریخی سادات ایران، در بخش مربوط به یزد، به چگونگی ورود و استقرار، کانون‌های تجمع، خاندان‌های مهم و بخشی از نقش اجتماعی، فرهنگی و سیاسی سادات در این سرزمین اختصاص دارد که با ارائه محتوا، نقشه و تبارنامه‌ها به شیوه‌ای نوبه این کار می‌پردازد.

بنیاد پژوهشی اسلامی
آستان قدس رضوی

مقدمه

مهاجرت سادات به سرزمین ایران و حضور آن‌ها در این سرزمین، یکی از موضوع‌های بااهمیت در تاریخ سیاسی، اجتماعی و مذهبی ایران پس از اسلام به شمار می‌رود. سادات با ورود به این خطه، درآماده‌سازی بسترها برای ترویج اسلام و مذهب تشیع سهیم شدند. حضور این قوم در ایران پیامدهای خاصی از قبیل تشکیل خاندان‌ها، موقوفات خاص، ایجاد مزار برای برخی از آن‌ها، تأسیس برخی مؤسسات و بناها از قبیل دارالنقابه‌ها، مدارس و دارالسیاده‌ها را در پی داشته است که در پژوهش‌های مختلف می‌تواند بررسی شود.

از آنجا که سادات از قرن پنجم تاکنون یکی از گروه‌های شاخص جمعیتی ساکن در سرزمین ایران به شمار آمده و در شئون مختلف اجتماعی تأثیرگذار بوده‌اند،^۱ بررسی سیر مهاجرت‌ها، شناسایی خاندان‌ها، شخصیت‌های برجسته و واکاوی جایگاه اجتماعی، نقش سیاسی، میزان تأثیرگذاری این جمعیت در رخداد‌های سیاسی زمان حیات آن‌ها و آگاهی از میزان فعالیت‌های فرهنگی و نقش تمدنی سادات در گسترش علوم و معارف

۱. اکنون نیز این گروه، جمعیت قابل ملاحظه‌ای را در استان یزد تشکیل می‌دهند. براساس اطلاعات پایگاه جمعیتی سازمان ثبت احوال، در تاریخ ۱۰ شهریور ۱۳۹۷ ش، سادات استان یزد، در مجموع جمعیتی حدود ۱۰۱ هزار و ۸۵۵ نفر را شامل شده‌اند. این تعداد ۹ درصد از جمعیت استان را در برمی‌گیرند. شهرستان‌های تفت، مهریز و اشکذر از نظر نسبت سادات به جمعیت شهرستان، دارای رتبه‌های اول تا سوم هستند. ۲۱ درصد از جمعیت شهرستان تفت، ۱۸ درصد از جمعیت شهرستان مهریز و ۱۴ درصد از جمعیت شهرستان اشکذر از سادات هستند. شهرستان مهریز، به تنهایی ۹ هزار و

اسلامی در ایران، از ضرورت‌های پژوهشی تاریخ ایران است.

تشکیل سازمان نقابت از نیمه قرن سوم تا سقوط بغداد و فعالیت مستمر آن در اقصی نقاط سرزمین‌های اسلامی، ثبت مشجرات سادات و گردآوری اطلاعات مختلف در مورد آن‌ها را تسهیل نموده بود. حمله مغول‌ها به ایران، سقوط خلافت عباسی و گسست ایجاد شده در سازمان نقابت، از عوامل رکود علم نسب‌شناسی بود. این عوامل در کنار افزایش جمعیت سادات، گسترده‌گی مهاجرت‌ها و سکونت سادات در روستاهای دوردست، زمینه کمبود منابع نسب‌نگاری را فراهم کردند. در این بین، بلایای طبیعی همچون زلزله، سیل، آتش‌سوزی و برخی حوادث دیگر چون تهاجم اقوام همسایه به ایران زمین و زد و خوردهای فرقه‌ای دست به دست یکدیگر دادند تا موجبات نابودی نسب‌نامه‌های سادات را فراهم نمایند و بوم‌مشکلات پژوهشگران انساب بیفزایند.

از طرف دیگری توجهی برخی از سادات به حفظ میراث گذشته خود و ضبط نکردن انساب خودشان، همچنین عدم ثبت و ضبط انساب سادات توسط نقبا و نسب‌شناسان در ادوار مختلف تاریخ ایران پس از اسلام، کار را بر پژوهشگران انساب و تاریخ سادات دشوار می‌کند. این مشکل از همان قرون نخستین وجود داشت. ابی‌نصر بخاری (زنده: ۳۴۱ق) در مورد نسب جماعتی از سادات از نسل عمر اطرف، فرزند امام علی علیه السلام که در هند سکونت داشتند، عنوان می‌کند: «در سبند چنان‌که گفته شده، جماعتی از فرزندان جعفر بن یعقوب بن جعفر بن محمد [بن عمر اطرف بن امام علی علیه السلام] هستند که من درباره ایشان مطلبی نمی‌توانم بگویم، چرا که خودشان انساب خود را ضبط نکرده‌اند و ما نیز به خاطر بُعد مسافت ضبط نکرده‌ایم».^۱

در اقصی نقاط سرزمین ایران مزارات بی‌شماری منسوب به فرزندان ائمه علیهم السلام وجود دارد که شجره‌نامه و زندگی‌نامه اغلب آن‌ها بر ما معلوم نیست، ولی به عنوان زیارتگاه، ملجأ و پناهگاه شیعیان هستند و پایگاهی برای ترویج معارف اسلامی به شمار می‌آیند.

یکی از وظایف نویسندگان حوزه نسب‌شناسی، بررسی و شناسایی نسب و معرفی شخصیت واقعی فرد مدفون در این بقاع است.

سرزمین یزد یکی از مناطقی است که طبق داده‌های منابع، از قرن چهارم مورد توجه سادات قرار گرفت. موقعیت جغرافیایی یزد که همواره آن را دور از دسترس قدرت‌های مرکزی قرار داده و به صورت پناهگاهی برای فراریان و اقلیت‌ها تبدیل کرده، با وجود برخی حاکمان شیعی در این مکان، آنجا را مأمن مناسبی برای سادات قرار داده است. این ناحیه بیش از همه پذیرای شاخه‌ای از سادات حسینی، به نام حسینی عریضی شد و علاوه بر این شاخه، برخی سادات حسنی، موسوی و طالبی نیز به آنجا مهاجرت کردند. طبق مستندات موجود، مزار برخی از این سادات از قرن پنجم هجری مورد زیارت اهالی محل است.

اثر پیش رو با هدف شناسایی خاندان‌ها و شاخه‌های مختلف سادات مهاجر به ناحیه یزد و بررسی نقش سیاسی، اجتماعی و فرهنگی آن‌ها در تحولات این منطقه از ابتدای ورود تا پایان قرن نهم هجری، تدوین شده است. در ابتدا مباحث کلی از قبیل مفهوم سادات، پیشینه پژوهش، منابع محوری، حدود جغرافیایی یزد و تاریخچه این خطه مطرح می‌شود. سپس شاخه‌ها و خاندان‌های مختلف سادات حسینی، موسوی و طالبی مهاجر به یزد و توابع آن همچون ابرکوه شناسایی شده و در مباحث بعدی از فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی، علمی، ادبی و عرفانی این سادات سخن به میان خواهد آمد. در پایان، پس از فهرست منابع، پیوست‌هایی تهیه شده که شامل نسب‌نامه‌های سادات مهاجر، نقشه‌های مهاجرت و پراکندگی سادات و تصاویر برخی بقاع امامزادگان مشهور و دارای قدمت تاریخی منطقه می‌باشد. این اثر برپایه الگوی پژوهش تاریخی، با بهره‌گیری از روش توصیفی-تحلیلی با استفاده از منابع انساب و تاریخ تدوین شده است. اثر پیش روی یک بخش از طرح اطلس تاریخی سادات ایران تا پایان قرن نهم هجری است. در تهیه قسمتی از فیش‌های اولیه این اثر، آقایان حجت الاسلام والمسلمین محمد حسن پاکدامن، دکتر اسماعیل رضایی برجکی، رسول سعیدی‌زاده و محمد جواد

هوشیار حاجیان یزدی همکاری داشته‌اند. در اینجا شایسته است از مدیر گروه سادات و مفاخر اسلامی جناب غلامرضا جلالی، برای همکاری در تکمیل این اثر، کمال تشکر را داشته باشم. همچنین از راهنمایی‌های ارزیابان محترم اثر، جناب دکتر محمد رضا ابوبی مه‌ریزی و دکتر ابوالفضل حسن‌آبادی تشکر می‌نمایم. ناگفته نماند جناب حجت الاسلام والمسلمین محمد حسن پاکدامن با توجه به مطالعات و اشرافی که درباره سادات و مزارات منطقه یزد داشتند، همواره با راهنمایی‌ها و تذکرات خود این جانب را در مراحل مختلف تدوین این اثریاری رساندند که از ایشان سپاسگزارم. نقشه‌های مهاجران سادات را پژوهشگر محترم جناب آقای ابوالفضل زارعی ترسیم کرده و جناب آقای نیما نقوی نیز زحمت ترسیم نسب‌نامه‌های سادات را متقبل شده‌اند که از این دو فرهیخته کمال تشکر را داریم.

سید حسن حسینی

فروردین ۱۴۰۲